

Когут Марина Геннадіївна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії
та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Переш Іван Євгенійович,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії та історії
держави права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Зан Мирослава Іванівна,

старший викладач кафедри
Теорії та історії держави права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ІСТОРИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ

На сучасному етапі економічного розвитку Україна посідає далеко не перші місця практично за всіма економічними показниками. Так, згідно індексу економічної свободи, станом на 2020 рік знаходиться на 127 позиції, пропустивши вперед майже всі країни Європи. Згідно рейтингування, така позиція попадає в групу

країн з майже невільною економікою (mostly unfree), що, зрозуміло, є негативним фактором для подальшої розбудови держави. Важливою складовою, яка визначає рейтинг економічної свободи країни є податкова свобода. Після проведених реформувальних заходів податкового законодавства (прийняття податкового кодексу, який вступив в силу в 2011 році)[1] та реформування органів податкового контролю, саме показник податкової свободи покращив світову позицію України (станом на 2011 рік Україна знаходилась на 164 місці, відносившись до країн з повністю залежною економікою) [1]. На даному етапі показник податкової свободи сягає 88,7%, що згідно таблиці класифікації належить до показників вільної економіки. Така динаміка показує, що обраний державою шлях реформування податкової системи є успішним, однак це ж і стимулює до подальшого її реформування.

Одним із ключових елементів податкової системи є, як відомо, непрямі податки. Саме їх належне функціонування забезпечує високий рівень економічних відносин між державами, так як саме непрямі податки є безпосередніми «учасниками» імпортно-експортних відносин. Для глибшого розуміння даної проблематики нами здійснено аналіз основних підходів до розуміння поняття непрямих податків та процесу непрямого оподаткування як вітчизняними так і іноземними науковцями.

Одне з найстаріших питань в теорії і практиці оподаткування

зокрема і податкового права загалом - це питання про правильне поєднанні прямих і непрямих податків. Вибір між прямими і непрямими податками завжди викликав тривалі і жваві дискусії в політичних і академічних колах щодо переваг і недоліків цих двох форм оподаткування. У даному дослідженні автор здійснює огляд еволюції співвідношення прямих податків до непрямих податків в різних типах країн, теоретизуючи те, що лежало в основі уявної переваги тієї чи іншої форми оподаткування, визначальних чинників, які були позаду інтенсивності використання обох форм оподаткування та економічної значущості вибору податкової структури з точки зору економічного зростання, макроекономічної стабільності, розподілу доходів і потоку прямих іноземних інвестицій (ПІІ).

Для початку корисно мати робоче визначення прямих і непрямих податків. Автор в даному дослідженні дотримується позиції канадського вченого А.Б. Аткинсона, який визначає як прямі податки ті, які можуть бути скориговані з урахуванням індивідуальних характеристик платника податків, і як непрямі податки - ті, які стягуються з транзакцій незалежно від обставин покупця або продавця [2, с. 590]. Таким чином, звичайні прибуткові податки можна класифікувати як прямі податки, і те ж саме можна сказати про більшість податків на активи і багатство, якщо є потенційні коригування з урахуванням характеристик власників.

Наприклад, податки на майно щодо житла, займаного власниками, можуть коригуватися з урахуванням особистих характеристик власників, але це не завжди так. Податки на нерухомість в комерційних будівлях, транспортних засобах і т.д. практично ніколи не коригуються з урахуванням особистих або домашніх характеристик, і тому їх можна розглядати як непрямі податки. До цієї категорії непрямих податків відноситься більшість податків на операції з диференційованими ставками (податок з продажів, податок на додану вартість [ПДВ], акцизи, мито (в окремих країнах) і т. д.). Але, як вказує Аткінсон, між цими двома категоріями існують так звані «перехідні» податки; зокрема, єдиний загальний податок з продажів можна легко перетворити в загальний податок на споживання або витрати, який можна адаптувати до особистих характеристик або характеристикам домогосподарства [2, С.596].

За останні три десятиліття середнє співвідношення прямих і непрямих податків в різних країнах зросло, і ці зміни були більш помітними для розвинених країн, ніж для країн, що розвиваються. У випадку з розвиненими країнами найбільше змінився чисельник коефіцієнта, при цьому основною рушійною силою є підвищення відносної значущості внесків до системи соціального забезпечення, в той час як відносне збільшення меншого розміру в корпоративному прибутковий податок було компенсовано також

менше відносне зниження прибуткового податку з фізичних осіб; це супроводжувалося відносно стабільним виконанням податків на внутрішнє споживання. У випадку країн, що розвиваються найбільший вплив справила зміна знаменника коефіцієнта. Досить значне зниження відносної значущості митних податків було лише частково компенсовано підвищенням відносної значущості податків на внутрішнє споживання, в той час як невелике зниження податків на прибуток було більш ніж компенсоване збільшенням відносної значущості податків на внутрішнє споживання. В економічній літературі протягом багатьох років теоретичні дебати супроводжували вибір між прямою і непрямими формами оподаткування. Вибір прямих і непрямих податків має фундаментальне значення для оптимальної структури податкових систем, оскільки ці форми оподаткування можуть по-різному впливати на цілі ефективності та справедливості при виконанні функцій державою. Деякі ранні праці світових вчених прагнули продемонструвати перевагу прямих податків над непрямими при певних умовах, і тому, спочатку в літературі, що стосувалась питання оптимального оподаткування основна увага приділялася окремим формам оподаткування. Однак, середині минулого століття деякі науковці здійснили якісну зміну в тематиці дослідження. Так Аткинсон і Стігліца одні з перших в світовій науці розглянули взаємодію прямих та непрямих податків в досягненні

цілей ефективності та справедливості. Теорема Аткинсона і Стігліца говорить, що в економіці, де люди різняться тільки своїми здібностями до заробітку, уряд може стягувати загальний прибутковий податок, і функція корисності розділена між працею і всіма товарами, тоді в оптимальній податковій схемі необхідно використовувати як пряме так і непряме оподаткування [3, С.58-60].

Правильність такого наукового підходу підтверджується сучасною податковою структурою всієї світової спільноти, оскільки в основному у всіх країнах використовуються разом широкі форми прямого і непрямого оподаткування, хоча наука податкового права ще далека від повного розуміння основних факторів, що визначають поєднання прямих і непрямих податків. Оскільки співіснування прямих і непрямих форм оподаткування пояснюється в теоретичній літературі з оптимального оподаткування, велике питання, яке залишається в значній мірі без відповіді, - це економічні наслідки різних сполучень прямих і непрямих податків. Наприклад, з точки зору економічного зростання в неокласичній системі податкова структура не має постійного впливу на темпи зростання, хоча зміни в податковій політиці можуть мати тимчасові наслідки. У моделях ендогенного зростання навіть стабільні податкові структури можуть впливати на темпи зростання через зовнішні фактори впливу на накопичення

людського і фізичного капіталу. Все більша кількість досліджень виявляє неабиякий вплив схем співвідношення прямих та непрямих податків на темпи економічного зростання.

Вибір поєднання прямих і непрямих податків однозначно має неабиякий вплив на стабільність економіки держави, та окрім того, значною мірою може впливати і на інші сфери. Так правильно підібрана схема податків може виправити нерівність у розподілі доходів та сприяти стабілізації іноземних інвестицій, а також подолати моральне неприйняття податків населенням. Що, в свою чергу, стимулюватиме громадян добровільно та свідомо сплачувати не лише непрямі податки (котрі в силу своєї юридичної природи є більш непомітними для особи при їх сплаті, ніж прямі), а й відповідні прямі податки.

Література:

1. Рейтингування економічних систем світу. URL: https://www.heritage.org/index/pdf/2021/countries/2021_IndexofEconomicFreedom-Ukraine.pdf (дата звернення: 12.12.2021 року);
2. Atkinson A.B. Optimal Taxation and the Direct versus Indirect Tax Controversy. The Canadian Journal of Economics. № 10(4). 1977. P. 590-606;

3. Atkinson, A.B., Stiglitz J.E. The Design of Tax Structure: Direct versus Indirect Taxation. Journal of Public Economics. № 6(1-2). 1976. P. 55-75.